

Daiļamatnieku apmācība Latvijā 19. gs. vidus – 21. gs. sākums

Lepojoties ar mūsu tautas kultūru, tradicionālām amatu prasmēm un daiļamatniecības darinājumu augsto māksliniecisko līmeni, jāatceras, ka tas sasniegts daudzu paaudžu laikā, nepārtraukti papildinot zināšanas un pilnveidojot izpildījumu. Tautas lietišķā māksla (turpmāk, TLM) vēsturiski ir veidojusies no amatniecības, kuras attīstības apzīmēšanai dažādos laika posmos, nemainot tās saturu, tika lietoti atšķirīgi nosaukumi. Proti, „19.–20. gs. mijā tautas māksla tiek dēvēta par mākslas amatniecību, pagājušā gadsimta trīsdesmitajos gados tās pašas parādības apzīmēšanai lieto terminu daiļamatniecība, un tikai pēc Otrā pasaules kara (ar 1946. g.) aprītē ienāk termins – tautas lietišķā māksla”¹. Mūsdienās TLM priekšmetu darināšanas apzīmēšanai joprojām lietojam terminu *daiļamatniecība*², bet šīs tradīcijas nesējus saucam par *daiļamatniekiem*.

Līdz šim vairāk izzināti ir TLM žanri, dažādu materiālu apstrādes tehnoloģijas un rotāšanas tradīcijas, mazāk pētīts jautājums par daiļamata prasmju apguvi (apmācību), kas visos laikos gāja kopsolī ar sava laika sasniegumiem ekonomiskā, politikā, kultūrā un zinātnē. Tā kā Latvijā tekstilmāksla ir vispopulārākais daiļamatniecības žanrs, ieskatu daiļamatnieku apmācības vēsturē sāksim ar t.s. „sieviešu rokdarbiem”, ar to saprotot apģērba, telpu un gultas tekstiliju darināšanas un rotāšanas prasmju apguvi laika posmā no 19. gadsimta vidus līdz 21. gadsimta sākumam. TLM neatņemama sastāvdaļa ir arī kokgriezēju, pinēju, rotkalju, kalēju u.c. darbi, kas klasificējami kā vīriešu rokdarbi, bet tā ir atsevišķa pētījuma tēma.

Mūsdienu Latvijas teritorijā līdz pat 19. gadsimta vidum visas ikdienas dzīvei nepieciešamās amata prasmes apguva ģimenē, bet arodnieciskā apmācība notika darbā pie meistara, kurš „mācekļiem ierādīja darba tehniskos paņēmienus un to fiksācijas sistēmu”³. Doma mācīt bērniem kādas amata iemaņas radās jau 19. gadsimta sākumā, veidojoties pirmajām tautskolām. To galvenais uzdevums bija „Audzināt visu sabiedrības šķiru bērnus par čakliem, nevainojamiem un morāli uzticamiem pilsoņiem”⁴, kurās centās iemācīt arī kādu rokdarbu⁵. 19. gadsimta 2. pusē, strauji pieaugot industrializācijai, darba ražīgumam, urbanizācijai un lauksaimniecības attīstībai, aktualizējās vajadzība pēc zinošiem amatniekiem/meistariem. Minēto apstākļu veicināta, 19. gadsimta 2. pusē Latvijas teritorijā sāka veidoties amatnieku organizētā apmācība, kurā liela loma bija specializētam rokdarbu veikalu tīklam, īslaicīgiem privātiem rokdarbu kursiem, pirmajai (19.–20. gadsimta mijā) izdotajai specializētai literatūrai. Vēlākos gados uz gūtās pieredzes un zināšanu bāzes izveidojās arodskolas.

Rokdarbu veikali (19. gadsimta 2. puse – 20. gadsimta 30. gadi)

Sākot no 19. gadsimta vidus, kad iezīmējās tendence pāriet uz pilsētas modes apģērba, telpu interjera priekšmetu lietošanu un rotāšanu, liela ietekme jauno rokdarbu, tehnisko paņēmienu un materiālu iepļūšanā Latvijas teritorijā bija jaunizveidotajam rokdarbu veikalu tīklam⁶. Piedāvājos

izšūšanai nepieciešamos izejmateriālus un darbarīkus – izšūjamus audumus, dažādu šķiedru (materiāla) un krāsas diegus, adatas, uzpirkšteņus, izšūšanas rāmišus, šķērītes u.c., veikali palīdzēja rokdarbniecēm veidot savu dzīves telpu atbilstoši laikmeta prasībām un tehniskām iespējām. Sākotnēji minētie veikali tirgoja savas nozares importētās preces no Eiropas, ar laiku tie izplatīja rokdarbu literatūru, bet vēlāk izpildīja arī pasūtījuma darbus.

20. gadsimta 30. gados Latvijā tekstila rokdarbu veikalu tīkls ievērojami paplašinājās. Sākumā tās bija dzīparu un diegu tirgotavas, pazīstamākās no tām: B. Brennera, B. Rafailoviča, H. Golanska, M.B. Kazacka un K. Valtera diegu tirgotavas⁷. Ar laiku pilnveidojās dažādu rokdarbu materiālu un pakalpojumu veikali. Piemēram, A. Rugaj-Boriss 1926. gadā izpildīja pasūtījumus „visādiem rokdarbiem un izšuvumiem”⁸; T. Skribanoviča rokdarbu veikals pieņēma izšuvuma pasūtījumus no provinces un to izpildi garantēja nekavējoši;⁹ L. Hermansons savā „Aizkaru un izšuvumu darbnīcā” piedāvāja izpildīt pasūtījumus „visādiem aizkariem, filē un etamīna gardīnēm, rolo, izšuvumu darbiem, kā arī speciāli izlabot gardīnes un veļu”¹⁰; mākslinieks Žanis Ventaskrasts (1901–1979) izpildīja zīmējumus „visāda veida daiļamatniecības izstrādājumu projektiem”¹¹; J. Kochs lielā izvēlē tirgoja dažādus rokdarbu piederumus un galantērijas preces, kā arī veica drēbju bojājumu māksliniecisko labošanu¹²; H. Naudainis pārdeva „rokdarbu un filē zīmējumus, filē tīklu, zvejnieku un citus diegus visdažādākos krāsu toņos, tāpat lielā izvēlē iešuves, mežģīnes un napoku”¹³.

Šajā laikā bija arī veikali-darbnīcas, kas netirgoja ne diegus, ne audumus, ne arī citas rokdarbiem domātās preces, bet pieņēma tikai pasūtījumus gataviem

darinājumiem. Tā Paula Tilts (1889–1942) piedāvāja izgatavot biedrību un skolu karogus¹⁴, Līvija Ratnieks par mērenu cenu šuva „pareizu tautas tērpu pēc katra mēra”¹⁵, bet Ž. Vikš-Soboļevska sporta formas tērpu darbnīca izšuva arī tautiskos linu kreklus¹⁶.

Pastāvot diezgan aktīviem sakariem starp pilsētu un laukiem, arī lauku rajonu rokdarbniecēm bija pieejams šo veikalu piedāvājums (audums, diegi, adatas un specializētā rokdarbu literatūra), kas veicināja jaunu tehniku un kompozīciju apguvi un pielietošanu laikmetīgo tekstiliju darināšanā un rotāšanā.

Rokdarbu literatūra (19. gadsimta 2. puse – 20. gadsimta 1. puse)

19. gadsimta otrajā pusē un 20. gadsimta sākumā daiļamatniecības attīstībā liela loma bija specializētai rokdarbu literatūrai. Šajā laikā no ārzemēm, galvenokārt no Vācijas un Francijas tika ievesti ornamentu albumi un citi rokdarbu izdevumi. Starp populārākajiem izdevumiem minami Vācijā izdotais izšūšanas rakstu albums *Muster Altdeutscher Leinenstickerei*¹⁷, kurā piedāvātas visdažādākās ģeometriskā raksta joslveida kompozīcijas un alfabētu zīmējumi monogrammām, un Francijā izdotā Terēzas Dillmontes (*Thérèse de Dillmont* 1846–1890) rokdarbu enciklopēdija¹⁸, kurā apkopoti praktiski visi tai laikā zināmo sieviešu rokdarbu apguves pamati un kompozīcijas veidošanas pamatprincipi. Iespējams, šo prasmju apguves iespēju ietekmēti, arī Latvijas teritorijā izšūšana, adīšana, tamborēšana u.c. rokdarbi kļuva par populāru sieviešu nodarbes veidu, t.s., „mājas mākslu”¹⁹.

19. gadsimta beigās arī Latvijas teritorijā sāk izdot palīgmateriālus rokdarbniecēm. Piemēram, 1877. gadā dibinātā C. Goerkes

RADĪTPRIEKŠ

firma laiž klajā rokdarbu grāmatu sēriju „Paraugi rokdarbu izšuvumiem”²⁰. Lai celtu sieviešu izglītības un kultūras līmeni pilsētās un laukos, 1905. gadā iznāk grāmata „Saimniecības un mājturības selta rota”²¹.

20. gadsimta 30. gados klajā nāk rokdarbu izdevumu sērija, tostarp: „Roku darbi mājā un skolā”²²; nozīmīgu rokdarbu literatūras klāstu ir atstājis mākslinieks Arvids Dzērvītis (1897–1942), kuru tapšanā piedalās sieviešu rokdarbu skolotājas Nanija Sunepska (dzim. 1892.–?) un Aleksandra Dzērvīte (1904–1996)²³; arī rokdarbniece, mākslas amatniecības kursu pasniedzēja Paula Tilts²⁴ ir vairāku izdevumu autore.

Rokdarbu apmācību Latvijā veicināja arī periodiskie izdevumi, kas lasītājiem rosināja interesi par senatni, tautisko ornamentu, rokdarbiem un lietišķo mākslu: Eduards Paegle (1876–1960) ar Almu Birģeli-Paegli (1877–1949) izdod pirmo etnogrāfisko žurnālu „Latvijas Saule” (1923–1930)²⁵; žurnālā „Sievietes Pasaule” (1932–1940)²⁶ tika publicēti dažādi problēmraksti un reizi mēnesī bez maksas pasniegtas konsultācijas izšūšanā un aušanā, bet žurnāls „Zeltene” (1926–1940)²⁷ rubrikā „Senlatviešu rakstu pielietošana modernajā dzīvē” sniedza praktiskus ieteikumus apģērba (kleitas, cimdi, jakas u.c.) un telpu tekstiliju rotāšanā.

Īstas konsekvences tradicionālo rokdarbu atspoguļojumā minētajos izdevumos nebija, jo tajos paralēli senākām prasmēm tika popularizēti un ieteikti latviešiem pavisam nesen iepazīti rokdarbi un tehnikas, kā tamborējums, broderī, rišeljē, dažādās klājdūrienu tehnikas, tikla darbi u.c.

Specializētās skolas (19. gadsimta beigas – 20. gadsimta sākums)

Sākot no 19. gadsimta pēdējās trešdaļas, tradicionālās amatu prasmes sāka mācīt dažādos privātos rokdarbuursos, vēlāk arī privātpersonu vai valsts dibinātajās mākslas amatniecības vai mājturības skolās.

Rokdarbu kursi un skolas, 19. gadsimta beigas – 20. gadsimta sākums.

19. gadsimta 2. pusē aizsākās dažādu amatniecības stundu, kursu/skolu organizēšana arī sievietēm. Ir zināms, ka ap 1875. gadu ļoti populāra kļuva sieviešu šuvēju arodapmācība²⁸, kas bieži gāja kopsolī ar izšuvēju apmācību. Konkrēti par rokdarbu apmācību ir zināms, ka 1885. gadā Rīgā darbojās E. Rozentālas²⁹ un R. Baltiņas³⁰ t.s. rokdarbu privātskolas. 1890. gadā Rīgā darbojās arī trīsgadīga meiteņu skola³¹; bet Pārdaugavā – Pilsētas Āgenskalna amatnieku vakara skola³². Šajās skolās, bez vispārizglītojošiem priekšmetiem, mācīja arī rokdarbus. Lielā izšuvumu popularitāte radīja pieprasījumu pēc padziļinātas rokdarbu apguves, kas bija iespējama par samaksu privātskundās³³, vai atsevišķās rokdarbu darbnīcās, kurās ne tikai izpildīja pasūtījuma darbus, bet mācīja arī izšūt. Ar laiku rokdarbu apmācība pilnveidojās. Ja 1895. gadā A. Murevskas kundze rokdarbu apguvei velta tikai 16 mācību stundas³⁴, tad pēc pieciem gadiem šī kundze jau vada rokdarbu skolu³⁵. Šajā laikā privātskundu pasniedzējas māca diezgan plašu kursu: „visāodus smalkus rokdarbus, šnitu zīmēšanu un vešas šūšanu”³⁶. Arī Vilhelmīnes Brick kundzes skolā tiek mācītas zinības virsdrebju un veļas šūšanā, kā arī „visāodos jaun - un veclaiku izšuvumos”³⁷.

19./20. gadsimta mijā darbojas t.s. „kombinētie kursi” un rokdarbu skolas, kurās māca rokdarbus, piegrieztņu zīmēšanu, klavierspēli, mājturību un

ēst gatavošanu. Piemēram, I. Ullrihas kundzes „[...] no valdības atļautā praktisku un mākslas rokdarbu skolā” māca ne tikai apgērbu šūšanu, bet arī „visus modernos rokdarbus. Papīra, drēbes un ādas puķes utt.”³⁸. 1902. gadā Rīgā „vienīgo Baltijas guberņās no ministrijas atļauto sieviešu „arodiskās apmācības iestādi” atver E. Seidmana kundze, kur pasniedz: „1) šnitu zīmēšanu pēc godalgotās un no valdības resp. mācību iestādēm ieteiktās „Parīzes modes”; 2) visādu dāmu kleitu, kostīmu, manteļu utt. piegriešanu, šūšanu, uzprovēšanu un garnierēšanu; 3) vešas šūšanu, šnitu zīmēšanu un mēra ņemšanu; 4) rokdarbus: dažādus izšuvumus un izstrādājumus, puķes, mālēšanu, dedzināšanu utt.; 5) saimniecību resp. ziņības vajadzīgas katrai krietnai saimniecei un ķēkšai; 6) spodrpletēšanu.”³⁹. Bez nosauktajiem priekšmetiem skolā tiek piedāvātas privāttundas mūzikā un valodas mācībā.

20. gadsimta 20.–30. gados darbu turpina privātie rokdarbu kursi⁴⁰, kas deva nozīmīgu ieguldījumu latviešu tautas lietišķās mākslas pilnveidē. Piemēram, no 1922. līdz 1940. gadam Rīgā darbojās „Latvju Sieviešu Nacionālā līga” (turpmāk LSNL), kuras mērķis – tautiskās mākslas, visa latviskā, nacionālā ieviešana dzīvē⁴¹. Pie LSNL Martas Ešes (1890–1977) vadībā tika izveidota „Mākslas rūpniecības sekcija”, kura uzņēmās „ atdzīvināt un popularizēt latvju lietišķo mākslu, dot sievietēm aroda izglītību un sagādāt sievietēm darbu. Mākslas aušanas skolā un mākslas rokdarbu kursos mācīja mākslas audumu un prievīšu aušanu, tepiķu siešanu, mākslas izšuvumus un adījumus, zīmēšanu.”⁴² 1925. gadā novembrī LSNL atvēra mākslas salonu, kā arī „noorganizēja rokdarbu kursus A. Rugājas Borisas vadībā.”⁴³ (1. att.). LSNL ne tikai apmācīja interesentus dažādos tradicionālos amatos, bet arī izpildīja pasūtījuma darbus.

Paulas Tilts „Mākslas aušanas un mākslas rokdarbu kursu” mācību programma un apmācības process 1937. gadā bija līdzvērtīgs skolas programmai: tajos pasniedza māksliniecisko aušanu, rokdarbus, zīmēšanu, metālplastiku, ādas māksliniecisko apdari un citus praktiskus rokdarbus. Kursu mērķis bija sagatavot jaunavas patstāvīgam darbam⁴⁴. Tajos galvenā uzmanība tika vērsta uz to, lai kursantes mākslinieka vadībā apgūtu latviešiem raksturīgās rotāšanas tradīcijas, izdalojot un izceļot formu. Pilns mācību kurss ilga divus gadus (2 ziemas), un parasti kursi sākās 11. oktobrī. Mazturīgām audzēknēm bija atvieglājumi (par kursiem bija jāmaksā mazāk). Kursos uzņēma jauniņas ar vidējo un pamatskolas izglītību. Gada beigās notika audzēkņu darbu skate un vērtēšana. Kursu beigušās saņēma rokdarbu skolotājas, zīmētājas, mākslas audējas, rokdarbu strādnieces apliecību.

Nebeidzot dažādos rokdarbu kursus un skolas, absolventēm vajadzēja izstrādāt diplomdarbus, lai apliecinātu savu meistarību rokdarbu apguvē.

Dažkārt ir grūti novilkt robežu starp apskatāmā laika rokdarbu kursiem un arodapmācības skolām, jo abu programmas bija līdzīgas.

Mākslas amatniecības skolas 20. gadsimta

1. pusē. Mākslas amatniecības skolu izveides iniciators bija Rīgas Latviešu biedrības (turpmāk RLB) Zinību komisija, kura jau 1868. gadā apstiprinātajos statūtos kā vienu no komisijas praktiskiem mērķiem izvirzīja „nodibināt latviešu amatniecības skolu kopā ar muzeju, kas minētajai mācību iestādei vienlaikus noderētu par mācību un uzskates līdzekļu bāzi.”⁴⁵. RLB muzeja kolekcijas tapšanā liela loma bija Rīgā iekārtotajai Latviešu etnogrāfiskais izstādei, kas notika paralēli X Viskrievijas arheologu kongresam (1896). Savāktie eksponāti palika

RADĪTPRIEKŠ

Rīgas Latviešu biedrības īpašumā, kuri vēlāk pārgāja tagadējā Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājumā. Bet amatniecības skola tai laikā tā arī netika nodibināta.

20. gadsimta sākumā Latvijā veidojās arī dažādi privāti etnogrāfisko materiālu krājumi/kolekcijas, kas veiksmīgi tika izmantoti arodapmācībā. Piemēram, Alma Birģele-Paegle 1911. gadā Rīgā atvēra Mākslas amatniecības skolu, kurā par uzskates līdzekļiem izmantoja viņas pašas un dzīvesbiedra Eduarda Paegļa savāktos seno audumu un rokdarbu kolekciju.

Līdz 20. gadsimta 20. gadu vidum, kad Latvijā vēl nebija savas valsts amatniecības skolas, dažādie kursi un privātās skolas bija galvenie mākslas amatniecības veidotāji valstī. Lai veicinātu rokdarbu mācīšanu zēniem un meitenēm, pie Izglītības ministrijas „1919. gada 15. augustā nodibināja Rīgas Rokdarbu darbnīcas. Nākamajos gados tās noorganizēja arī Liepājā un Daugavpilī, bet līdz 1930. gadam bija jau deviņas Izglītības ministrijas Rokdarbu darbnīcas dažādās Latvijas pilsētās – Rēzeknē, Ventspilī, Jelgavā, Bauskā, Tukumā, Cēsīs.”⁴⁶. Viens no galvenajiem Izglītības ministrijas Rokdarbu darbnīcu uzdevumiem bija organizēt kursus rokdarbu skolotājiem un, līdz ar pirmo kursu izlaidumu, rokdarbu pasniegšanu arī skolās. Skolu reformu aktīvi atbalstīja izglītības ministrs Rainis (istajā vārdā Jānis Pliekšāns, 1865–1929), aicinot „pārstrādāt līdzšinējās skolu programmas, liekot skolas darba pamatā bērna personību un praktiskās dzīves vajadzības”⁴⁷. Kursos apmācīja pamatskolas un vidusskolas skolotājus pēc Izglītības ministrijas apstiprinātajām programmām. „Rokdarbu darbnīcu darbu koordinēja instruktors-inspektors, kurš atbildēja par rokdarbu programmām, pārbaudīja darbnīcu darbu, sasauca rokdarbu darbnīcu

pārziņu kopsapulces, rūpējās par rokdarbu mācīšanas iespējām un attīstību skolās”⁴⁸.

20. gadsimta 20. gados lietišķajai mākslai bija īpaša nozīme tautas patriotiskajā audzināšanā un nacionālās kultūras veidošanā, tāpēc dažādās Latvijas pilsētās tiek atvērtas mākslas amatniecības skolas, kurās varēja iegūt vidējo un speciālo izglītību. Tādas bija Cēsu amatniecības skola (dibināta 1920. gadā), Kuldīgas mākslas skola (dibināta 1923. gadā), Liepājas lietišķās mākslas vidusskola (dibināta 1926. gadā), Daugavpils sieviešu arodskola (dibināta 1927. gadā). Šo skolu galvenais uzdevums bija tautas mākslas tradīciju saglabāšana un tālāktīstīšana.

Rīgā tikai 1928. gadā pie Izglītības ministrijas Rokdarbu darbnīcām noorganizē Mākslas amatniecības darbnīcu, pie kuras 1931. gada 1. oktobrī izveido Mākslas amatniecības kursus. Lai sagatavotu mākslas amatniekus, darbnīcu vadītājus vai instruktorus, šos kursus no 1933. gada 7. jūnija ar izglītības ministra un Skolu departamenta rīkojumu Nr. 72 pārveido par patstāvīgu mācību iestādi – Rīgas Valsts mākslas amatniecības skolu (no 1937. gada – Rīgas Valsts Daiļamatniecības skola). Skola savu darbu uzsāk 1933./34. mācību gadā, tās pirmais direktors un galvenais mācību programmu sastādītājs ir mākslinieks Arvids Dzērvītis. Skolā darbojas aušanas, grāmatsējēju un ādas darbu, metālkalšanas, keramikas un sieviešu rokdarbu nodaļas, kurās pastiprināti mācīja tradicionālās latviešu tautas mākslas priekšmetu materiālmācību, kompozīciju un tehniko izpildījumu.

Apgūstot dažādu Eiropas valstu mākslas amatniecības jaunāko pieredzi, kā arī nepārtraukti papildinoties ārzemēs, „Skolā

turpināja strādāt tie paši skolotāji, kuri speciālos priekšmetus mācīja Mākslas amatniecības kursu laikā: galdniecību – Arnolds Naika (1908–1991), aušanu – Elga Kivicka (1905–1970), ādas darbus, rasēšanu, perspektīvi, veidošanu – Viktorina Zosta (1903–1974), kompozīciju – Arvīds Dzērvītis. Par mākslas stilu skolotāju pieņēma Jēkabu Bīni (1895–1955)⁴⁹. Estētiku pasniedza Jānis Siliņš (1896–1991), zīmēšanu – Eduards Dzenis (1907–1999), bet materiālmācībā, priekšmetu darināšanas tehnoloģijā un krāsošanā izglītoja dažāda profila inženieri.

Mākslas amatniecības skolas 20. gadsimta

2. pusē. Pēc II Pasaules kara visās Latvijas lielākās pilsētās turpina darbu 20. gadsimta 20.–30. gados dibinātās daiļamatniecības skolas, kas, dažādu apstākļu ietekmētas, bieži maina nosaukumus, profilu un līdz ar to mācību saturu.

Cēsu profesionālā vidusskola ir Cēsu amatniecības skolas (1920) turpinājums. Skolas aizsākumi iezīmējās jau 1919. gada beigās, kad Augusts Julla (1872–1958) vada amatniecības vakara kursus pieaugušajiem. No 1920. līdz 1923. gadam Cēsu amatniecības skolā mācību kurss bija 4 gadi: pirmos divos gados audzēkņi ieguva teorētiskās un vispārīzglītojošās zinības, pēdējos divos gados apguva speciālos priekšmetus. Mainoties skolā apgūstamajām specialitātēm un apmācību ilgumam, vairākkārt tika mainīti arī skolas nosaukumi, visbeidzot 2008. gada 1. jūlijā to pārdēvēja par Cēsu Profesionālo vidusskolu. Ja skolas darbības sākuma gados tajā bija arī mājturības specialitāte, tad 1924. gadā to slēdza, un „kopš 1995. gada skolā apgūst galvenokārt galdnieku un mēbeļu galdnieku specialitāti, bet mūsdienās tiek apmācīti mehāniķi un kokapstrādātāji, santehniķi, elektriķi, mūrnieki”⁵⁰.

1923. gadā dibinātās Kuldīgas mākslas skolas pēcteci ir Kuldīgas Mākslas un humanitāro zinību vidusskola (nosaukums no 1993. gada). Mūsdienās tās audzēkņi apgūst zīmēšanu, gleznošanu, kompozīciju, mākslas valodas pamatus, veidošanu, vides dizainu, rotu dizainu, tekstila dizainu, grāmatu iesiešanu, grafiku, datorgrafiku. Skolā ir animācijas darbnīca un melnbaltā foto darbnīca.⁵¹

Liepājas Dizaina un mākslas vidusskola ir 1926. gadā izveidotās Liepājas lietišķās mākslas vidusskolas darba turpinātāja. Jau 1928. gadā skola pārgāja uz pilnu vidusskolas kursu un līdz 1940. gadam bija „vienīgā vietējā speciālā lietišķās mākslas mācību iestāde republikā.”⁵². Skolas profils būtiski mainījās pēc 1945. gada, kad radās pieprasījums pēc etalonu izgatavošanas masu produkcijai. Ir zināms, ka ap 20. gadsimta 60. gadiem skolā darbojās dzintara un metāla apstrādāšanas, tekstilmākslas, šūšanas un tērpu modelēšanas, telpu dekoratīvā, keramikas un mākslinieciskās kokapstrādāšanas nodaļa.

Liepājas lietišķās mākslas vidusskolas pastāvēšanas 90 gados sešas reizes ir mainījies skolas nosaukums. Savu pašreizējo – Liepājas Mūzikas, mākslas un dizaina vidusskola – nosaukumu skola ieguva 2016. gadā, apvienojot Liepājas Dizaina un mākslas vidusskolu ar Emiļa Melngaiļa Liepājas mūzikas vidusskolu un iegūstot kompetences centra statusu, kas, domājams, „pavērs skolām jaunas attīstības iespējas, veicinās dažādu radošo partnerību veidošanos starpnozaru līmenī, pedagogu tālākizglītību, palīdzēs piesaistīt finansējumu atbilstoši Eiropas Savienības struktūrfondu prasībām.”⁵³.

RADĪTPRIEKŠ

Mūsdienās skolā audzēkņi apgūst: vispārīglītojošos mācību priekšmetus; speciālos mācību priekšmetus (zīmēšana, gleznošana, mākslas valoda, burtu mācība, lietišķā grafika, foto mācība, datorgrafika, veidošana); profesionālos mācību priekšmetus (kompozīcija, amata mācība, praktiskās mācības, specialitātes priekšmeti, mācību prakse, kvalifikācijas prakse), dizaina izglītības programmas, kuras sevī ietver pilnu jaunu produktu projektēšanas ciklu.

Daugavpils Dizaina un mākslas vidusskola „Sauls skola” ir 1927. gadā dibināts Daugavpils sieviešu arodskolas darba turpinātāja. Skola tika izveidota uz Latgales latviešu Romaskatoļu kultūras veicināšanas biedrības „Sauls” (dibināta 1917. gadā) noorganizēto šūšanas un rokdarbu kursu bāzes. Zīmīgi, ka līdz pat mūsdienām skolas nosaukumā ir saglabāties vārds „Sauls”. Arī Daugavpils sieviešu arodskola piedzīvoja vairākkārtēju nosaukuma maiņu: No 1944. līdz 1953. gadam tā pazīstama kā Daugavpils Daiļamatniecības vidusskola; 1992.–1993. gadā kā Daugavpils Lietišķās mākslas vidusskola; no 1993. līdz 2001. gadam kā Daugavpils Mākslas koledža „Sauls skola”, bet 2012. gadā tā iegūts pašreizējo skolas nosaukumu – Daugavpils Dizaina un mākslas vidusskola „Sauls skola”. „Tā joprojām novadā ir prestiža mācību iestāde, kurā var apgūt apgērbu un tekstilizstrādājumu, koka izstrādājumu, interjera un foto dizaina specialitātes.”⁵⁴

Līdz pat mūsdienām darbojas 1933. gadā A. Dzērviša dibinātā Rīgas Valsts mākslas amatniecības skola, kura no 1937. gada tiek saukta par Rīgas Valsts Daiļamatniecības skolu; no 1953. gada – par Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolu (RLMV); no 1992. gada – par Rīgas Lietišķās mākslas koledžu ar piecu gadu apmācību (RLMK),

bet no 2002. gada – par Rīgas Dizaina un mākslas vidusskolu (RDMV) ar četrus gadu apmācības programmu⁵⁵, kurā liela uzmanība pievērsta mūsdienu dizainam un jaunradei.

Visu savu pastāvēšanas laiku skola „turpināja izkopt un tālāk attīstīt latviešu tautas mākslas tradīcijas”⁵⁶, kas balstās uz A. Dzērviša izstrādāto rokdarbu mācības un kompozīcijas pamatu apguves programmu, kas ir labākā un pilnvērtīgākā tautas mākslas un tradicionālo amatu apguves metodika, lai gan mūsdienās vairāk akcentēts tiek radošais process, mazāk pievērsties tradicionālo amatu un kompozīciju studijām.

1959. gadā Rīgas lietišķās mākslas vidusskola atver filiāli Rēzeknē ar divām nodaļām: Latgalei tradicionālo keramikas un dekoratīvās noformēšanas nodaļu (padomju laikā ļoti aktuāla). 1969. gadā skola pārtop par Rēzeknes Lietišķās mākslas vidusskolu, kurā audzēkņi apgūst mākslas keramiku, mākslinieciskās noformēšanas un aušanas specialitātes. 1993. gadā Rēzeknes Lietišķās mākslas vidusskola tiek reorganizēta par Rēzeknes Mākslas koledžu, bet mūsdienās tā pārsaukta par Rēzeknes Mākslas un dizaina vidusskolu, kas ir kļuvusi par zināmu kultūrizglītības centru Latgalē.

Mājturības skolas (20. gs. sākums). Doma organizēt meiteņu arodapmācību mūsdienu Latvijas teritorijā radās jau 19. gadsimta 40.–60. gados, bet tas realizējās tikai 20. gadsimta sākumā, kad lauku sieviešu izglītošanā mājturības zinībās aktīvi iesaistījās dažādas lauksaimnieku un amatnieku biedrības. Piemēram, Latviešu lauksaimnieku ekonomiskā sabiedrība (1912) ar Lejasciema labdarības biedrības atbalstu rīkoja mājturības kursus Valkas

apriņķa Lejasciemā. Kursu ilgums bija tikai 20 dienas, bet, spriežot pēc to satura, var secināt, ka tie bija ļoti intensīvi un daudzveidīgi. Rokdarbi bija tikai viens no apmācības programmas priekšmetiem. Kursu beidzējām izsniedza apliecību par mājturības kursu apmeklēšanu.

20. gadsimta 20.–30. gados visā Latvijā darbojās novadu Lauksaimniecības Centrālbiedrības, kas, lai palīdzētu jaunsaimniekiem apgūt jaunākās lauksaimniecības zinības, nodarbojās ar ārpuskolas izglītības sniegšanu lauku iedzīvotājiem un rīkoja dažādus kursus un priekšlasījumus, organizēja lauksaimniecības sasniegumu izstādes un praktiskās sacensības.

Pilsētās, ciemos un pagastos tika organizētas mājturības veicināšanas biedrības, kas rīkoja dažāda satura un ilguma kursus. Piemēram, Kurzemē (Liepājā) tie bija 1–2 nedēļas garī, kuros apguva: „... adīšanu, sietos darbus, vienkāršo šūšanu, Latvju ornamentu izšūšanu, tepīku aušanu, mākslas izšuvumus, utt.”⁵⁷, bet Zemgalē (Jelgavā) bija trīs mēnešus garī mājturības un rokdarbu kursi⁵⁸. Aktīvi mājturības un rokdarbu apmācībā darbojās arī vidzemnieki. Latgalē situācija nedaudz atšķīrās, te Lauksaimniecības biedrību savienība lielāku uzmanību pievērsa zemes apstrādes darbiem, ne sievietu izglītošanai.

20. gadsimta 40.–60. gados lielu darbu tradicionālo amatu apguves pilnveidē veica lauksaimnieku un amatnieku biedrības, un Lauksaimniecības ministrijas mājturības un rokdarbu instruktore, kas interesentiem ārpus skolas programmas pasniedza kompozīciju un dažādas rokdarbu tehnikas.

20. gadsimta 20. gados mājturības skolas atradās Lauksaimniecības kameras pārziņā.

Tā laika redzamākā mājturības skola ir 1923. gadā dibinātais Kaucminde mājturības seminārs (skola), kas vēlāk pārtapa par Rīgas mājturības institūtu⁵⁹. Kaucminde mājturības skolā varēja apgūt plašu vispārīzglītojošu programmu, kurā ietilpa arī rokdarbi un mākslas amatniecība (izšūšana, aušana, ādas apstrāde, grāmatu iesiešana u.c.) (2. att.) un tādi mākslas priekšmeti, kā mākslas vēsture, tautas māksla, ornamentika (3. att.), krāsu mācība, kompozīcija, zīmēšana un rasēšana. Rīgas mājturības institūtā uzņēma studentes ar vidusskolas izglītību, kuras pēc trim gadiem ieguva mājturības skolotājas vai instruktore diplomu.

20. gadsimta 20. gados bez Kaucminde, Latvijā bija vēl astoņas mājturības skolas (Rīgā, Jaungulbenē, Rankā u.c.)⁶⁰, bet 1940. gadā darbu uzsāka mājturības vidusskolas Mālpilī un Zaļeniekos.

Mājturības skolas (20. gadsimta 2. pusē, 21. gadsimta sākumā). 20. gadsimta 2. pusē mājturības skolas pārdzīvoja lielas pārmaiņas, – mainījās ne tikai mācību iestādes nosaukumi, bet arī mācību saturs. Piemēram, Valsts Zaļenieku mājturības skola (1935–1940), vairākkārtējās programmas un nosaukuma maiņas rezultātā mūsdienās ir pārtapusi par Zaļenieku komerciālo un amatniecības vidusskolu (2013), kurā māca automehāniņus, elektrotehniņus, restauratora asistentus, klientu apkalpošanas speciālistus, augkopības tehniņus, pavārus un mūrniekus.⁶¹

Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte mūsdienās praktiski ir vienīgā augstākā mācību iestāde, kura ir specializējusies mājturības un rokdarbu skolotāju sagatavošanā. No 23 mācību priekšmetiem astoņi ir saistīti ar tekstilijām, kuros tiek mācīti tekstildarbu kompozīcijas pamati, dziju un

RADĪTPRIEKŠ

diegu uztinumi, višana, pīšana, izšūšana, šūšana, pogu piešūšana, aplikācija: šūtā un līmētā, adīšana un tamborēšana, aušana un filcēšana.

Lauksaimniecības skolas (1930–1940).

20. gadsimta 30.–40. gados specializētā lauksaimniecības izglītība noteica, ka divgadīgajās lauksaimniecības skolās paralēli pamata profesijai jāapgūst arī diezgan plaša mājturības un rokdarbu kurss, t.sk. aušana, adīšana, tamborēšana un izšūšana, laukos veicināja aktīvu rokdarbu strādāšanu ar salīdzinoši augstu mākslinieciskā izpildījuma līmeni.

Piemēram, Līgotu divgadīgajā lauksaimniecības skolā katrā mācību gadā bija paredzētas divas teorētiskās un sešas praktiskās rokdarbu stundas nedēļā, kurās bija jāapgūst diezgan plaša programma: pirmajā mācību gadā: šūšana, angļu un franču izšuvumi, veļas pagatavošana, lāpīšana, vērpsana un adīšana, drēbju krāsošana un balināšana, veļas mazgāšana, gludināšana un uzglabāšana; otrajā mācību gadā: šūšana, izšuvumi, tamborēšana, baltie darbi (izšuvumi), aušana, aplikācija, veidošana, mākslas darbi.⁶²

Ir zināms, ka arī Ļaudonas divgadīgajā lauksaimniecības skolā (1936–1944) bez lauksaimniecības priekšmetiem mācīja mājturības un rokdarbu kursu (aušanu, adīšanu, tamborēšanu un izšūšanu)⁶³. Daudzām skolās absolventēm nodarbošanās ar rokdarbiem kļuva par neatņemamu dzīves sastāvdaļu.

Pamatskolas. 20. gadsimta 30. gados vispārizglītojošo valsts pamatskolu un vidusskolu meiteņu rokdarbu stundās lielā mērā izmantoja A. Dzērviša izveidotās rokdarbu programmas meitenēm⁶⁴, kuras paredzēja rokdarbu tehniku, kompozīciju, kā arī zinību par tradicionālo tautas mākslu apguvi. Par to, cik nopietni tajā laikā mācīja rokdarbus, varam spriest pēc skolnieču

šūtajiem rakstraudziem (4. att.). Izšuvumu rakstraudžu šūšana vispārizglītojošo pamatskolu rokdarbu stundās turpinājās līdz pat 90. gadiem, tikai ar tendenci kļūt vienkāršākiem.

Mūsdienās kādreizējām meiteņu rokdarbu stundām ir jauns nosaukums „Mājturība un tehnoloģijas”, kurās no 3. līdz 9. klasei māca ēdiena gatavošanu, darbu ar tekstilmateriāliem (ieskaitot dažādas rokdarbu tehnikas), apģērba darināšanu, darbu ar papīru un dabas materiāliem.⁶⁵

Daiļamatnieku kustība Latvijā (20. gadsimta 2. pusē – 21. gadsimta sākumā)

Lai sniegtu metodisku un praktisku palīdzību visiem, kas vēlējās darboties kādā no mākslinieciskās pašdarbības žanriem, 1945. gadā Rīgā tika nodibināts Tautas mākslas nams (no 2013. gada Latvijas Nacionālais kultūras centrs). Minētā institūcija kopš 1953. gada vada un organizē dažādus daiļamatniecības meistarību kvalifikācijas celšanas kursus, izstādes, konsultācijas.

Drīz pēc Tautas mākslas nama nodibināšanās radās pirmie tautas lietišķās mākslas pulciņi – Cēsu Vēstures un mākslas muzejā (1946) un Valkas rajona Blomē (1948), vēlāk arī Alūksnē, Bauskā, Gulbenē, Jelgavā, Valkā un citur. Pulciņu „izveidošanos nepieciešamību noteica tautas lietišķās mākslas interesentu vēlēšanās iegūt un papildināt speciālas aroda zināšanas, apgūt un padziļināt vispārējās zināšanas mākslas jautājumos, darboties kolektīvā, plašākas iespējas iegādāties materiālus praktiskajam darbam, kā arī personīgo darba rīku un speciālu darba telpu trūkums.”⁶⁶

Daiļamatniekiem, kas savā radošajā darbā bija sasnieguši augstu mākslinieciskā un tehniskā izpildījuma līmeni, un ar saviem darbiem bija piedalījušies republikāniskajās un vietējā mēroga izstādēs, Latvijas Kultūras ministrija no 1960. līdz 2000. gadam piešķīra Tautas daiļamata meistara goda nosaukumu.

No 1965. gada ar Latvijas PSR Kultūras ministrijas kolēģijas un Latvijas Arod biedrību Republikāniskās padomes Prezidija lēmumu, sasniedzot noteiktu amata un mākslinieciskās izaugsmes līmeni, arī jebkura žanra pašdarbības pulciņš varēja pretendēt uz Tautas lietišķās mākslas studijas goda nosaukumu. Tautas lietišķās mākslas studijas turpināja 20. gadsimta 20.–30. gados aizsāktu tautas lietišķās mākslas izziņāšanas, apmācības un popularizēšanas darbu. Tautas lietišķās mākslas studijas strādāja pēc noteiktas mācību programmas, kurā bija paredzētas teorētiskās un praktiskās nodarbības. Praktiski visus [studijas/pulciņa] darbības virzienus no pašiem kolektīva pirmsākumiem, „balstoties uz savām zināšanām, pieredzi un radošo potenciālu”⁶⁷, noteica tās vadītāja/s.

Lai celtu daiļamatnieku kvalifikāciju, no 1965. līdz 1990. gadam Rīgā darbojās Kultūras darbinieku kvalifikācijas celšanas institūts. Apmācības bija bezmaksas, un papildināt zināšanas varēja visi Latvijas daiļamatnieki. Mūsdienās daiļamatnieki savas zināšanas meistariībā un mākslinieciskās gaumes veidošanā iegūst un papildina galvenokārt neformālās izglītības ceļā – Latvijas Nacionālā kultūras centra rīkotajosursos, semināros, izstādēs un pašmācības ceļā, jo kādreizējās specializētās mācītārbūvniecības skolas ir mainījušas savus profilus un valstī trūkst mācību iestāžu, kurās padziļināti mācītu tradicionālos amatus, lai gan tautā interese ir ļoti liela.

Pašreiz daiļamatnieki darbojas individuāli un organizēti. Individuālie daiļamata pratēji darbojas kā laukos, tā pilsētās, viņi darina sev un savai ģimenei vajadzīgus un skaistus izstrādājumus, kā arī nodarbojas ar individuālo uzņēmējdarbību. Viņi amata prasmes apgūst ģimenē, skolā un pašmācības ceļā; lietišķās mākslas priekšmetus darina un rotā pēc savas gaumes un vajadzības (kā un ko grib), iespēju robežās ievēro vietējās tradīcijas.

Organizētās daiļamatniecības dalībnieki apvienoti noteiktās interešu grupās – dažādu lietišķās mākslas žanru tautas lietišķās mākslas studijās un pulciņos, kurus vada pieredzes bagāts daiļamatnieks. Pēc Latvijas Nacionālā kultūras centra Tautas lietišķās mākslas ekspertes Lindas Rubenas teiktā, uz 2018. gadu Latvijā ir 125 tautas lietišķās mākslas studijas un interesentu kopas, kurās darbojas ap 2000 dalībnieku. Studijās un pulciņos to dalībnieki apgūst materiālmācību, tradicionālos amatus, tehniskos un rotāšanas paņēmienus, lai savā radošajā daiļradē varētu improvizēt tradīciju ietvaros. Organizētās daiļamatniecības galvenie darbības principi ir tradīciju pārmatošana, variēšana un attīstība, kā arī kolektīva radošā darbība.

Kā rāda Dziesmu un deju svētku tautas lietišķās mākslas izstādes, ikgadējie tautas lietišķās mākslas gadatirgi Latvijas Etnogrāfiskajā brīvdabas muzejā u.c., Latvijas Nacionālā kultūras centra, novadu, ciemu, tautas lietišķās mākslas studiju un pulciņu rīkotās izstādes, tautas lietišķā māksla ir sasniegusi augstu mākslinieciskā un tehniskā izpildījuma līmeni, tautā tā ir ļoti populāra. Šo mākslu rada un patērē dažādi sociālie slāņi ar atšķirīgām prasībām un gaumi. Lai, paaudžu maiņas ietekmēti, mēs nezaudētu saikni ar ilgā laika posmā veidoto un uzkrāto kultūras mantojumu, lai tradīciju ietvaros turpinātu darināt mākslinieciski augstvērtīgus lietišķās mākslas priekšmetus un nākamajām

RADĪTPRIEKŠ

paaudzēm veidotu izpratni par tradīciju, lietderīgo un skaisto, Latvijā būtu vēlams atgriezties pie specializēto daiļamatniecības un mājturības skolu prakses. Tas ļautu atjaunot tradicionālo amatu pratēju un mācībspēku bāzi, kas dažāda līmeņa un profila mācību iestādēs un neformālās interešu grupās varētu mācīt tautas mākslas pamatus un tradicionālos amatus, kā arī saglabāt tautas vēsturisko atmiņu.

1. att. Latvju Sieviešu Nacionālās līgas 1933. g. aušanas kursu absolventes ar pedagogiem. Etnogrāfisko materiālu krātuve (E 26).

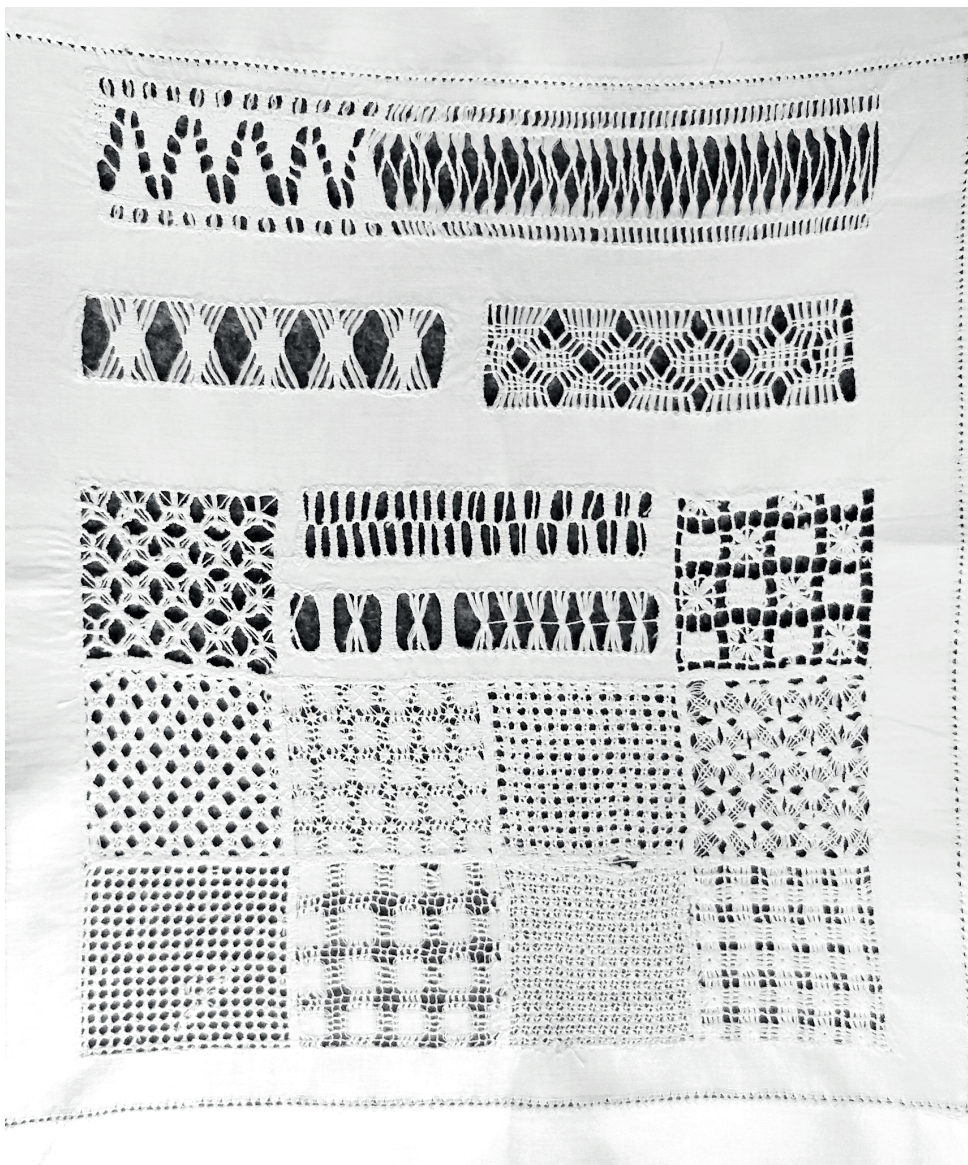

2. att. Izšūšana Kaucmindē 1928. g. Foto L.Treimanes īpašums.

RADĪTPRIEKŠ

3. att. Konspekta fragments „Līkločis” no Jēkaba Bīnes pasniegtā ornamenta studiju kursa Kaučmindē. R. Jefimovas īpašums.

4. att. Pamatskolas meiteņu šūtais
izvilkmumu darbu rakstraudzis 37 x 35 cm,
Rīga, 1935. g. A. Jansones īpašums.

RADĪTPRIEKŠ

Literatūras saraksts

- ¹ Alsupe, A. Risinājumu meklējot. (Referāts 2002. g. konferencē Tautas lietišķā un tēlotājas māksla – situācija, problēmas, risinājumi). *Latviešu tautas lietišķā māksla*. Nozares pārskats. Rīga. 2002, 46.–47. lpp.
- ² „Šis termins radās 1937. gadā, lai uzsvērtu vārdkopas „mākslas amatniecība” to daļu, kas balstās uz vietējām tautas mākslas tradīcijām. Terminu veidoja Arvids Dzērvītis, Rūdolfs Pelše u.c. mākslinieki – Latvijas I daiļamatniecības izstādes iniciatori.” (Alsupe, A. Tautas lietišķā māksla. *Padomju Latvijas lauku iedzīvotāji un viņu kultūra mūsdienās*. Rīga: Zinātne, 221. lpp.)
- ³ Alsupe, A. *Audumi Latgalē 20. gadsimtā*. Rīga: V/A Tautas mākslas centrs. 2008, 37. lpp.
- ⁴ Kavacs, V. *Kultūras vēsture 1118 jautājumos un atbildēs*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2000, 76. lpp.
- ⁵ Kaune, N. *Vecā Jelgava*. Rīga: Valtera un Rapas apgāds, 1939, 81. lpp.
- ⁶ 19. gs. pēdējā trešdaļā Rīgā populārākie veikali bija „Pie gulbja”, angļu un amerikāņu veikals „Pie zivs”, Maskavas un Ņengaraga fabrikas P. Leršendorfa veikals, Ņevskas diegu manufaktūras „Spolīšu diegu noliktava” u.c. (Jansone, A. *Rotātās telpu tekstilijas Latvijā 19.gs.beigas – 20.gs*. Rīga: Zinātne, 2004, 21. lpp.)
- ⁷ Jansone, A. *Rotātās telpu tekstilijas Latvijā 19.gs.beigas – 20.gs*. Rīga: Zinātne, 2004, 21. lpp.
- ⁸ *Zeltene*, 1926, Nr. 2, 24. lpp.
- ⁹ *Sievietes Pasaule*, 1935, Nr. 22, 18. lpp.
- ¹⁰ *Sievietes Pasaule*, 1935, Nr. 8, 33. lpp.
- ¹¹ *Sievietes Pasaule*, 1937, Nr.5, 17. lpp.
- ¹² *Sievietes Pasaule*, 1938, Nr. 8, vāka 3. lpp.
- ¹³ *Sievietes Pasaule*, 1938, Nr. 9, vāka 2. lpp.
- ¹⁴ *Sievietes Pasaule*, 1937, Nr. 7, 18. lpp.
- ¹⁵ *Sievietes Pasaule*, 1938, Nr. 8, 28. lpp.
- ¹⁶ *Sievietes Pasaule*, 1938, Nr. 5, Vāka 3. lpp.
- ¹⁷ *Muster Altdeutscher Leinenstickerei*. Berlin. 1880.
- ¹⁸ Dillmont.T. *Encyklopaedie der Weiblichen Handarbeiten*.- Deutsche Ausgabe, [b.v.,b.g.].- 614 S.
- ¹⁹ *Roku darbi mājā un skolā*. 1929, Nr.1.–5.
- ²⁰ Goerke C., [R., b.g.] *Paraugi rokdarbu izšuvumiem*. Nr. 1.
- ²¹ Paegļu Mārtiņš. *Saimniecības un mājturības selta rota*. Rīga. 1905.
- ²² *Roku darbi mājā un skolā*. 1929, Nr.1.–5.
- ²³ Dzērvītis A., Kā latvju zeltene darinājusi un valkājusi vaiņagu. *Latviešu tautas daiņas*. 6.sēj. Rīga. 1930, 207.–224. lpp.
- Dzērvītis, A. *Latviešu tautas uzvalki*. 1.–12. burtn. Rīga. 1931.
- Dzērvītis, A. Sunepska, N. *Baltie darbi. I*. Rīga, Zeltenes rokdarbi, 1933.
- Dzērvītis, A. Dzērvītis Al. *Tīkla darbi*. Rīga: Zeltenes rokdarbi, 1934.
- Dzērvītis, A. Sunepska, N. *Krāsainie darbi. I*. Rīga: Zeltenes rokdarbi, 1934.
- Dzērvīši, A. un Al., Sunepska, N. *Baltie darbi. II*. Rīga: Zeltenes rokdarbi, 1935.
- Al. un Arv. Dzērvīši. *Meiteņu rokdarbi. I*. Rīga: A/S Valtera un Rapa, 1935.
- Al. un Arv. Dzērvīši. *Meiteņu rokdarbi. II*. Rīga: A/S Valtera un Rapas, 1936.
- Dzērvīte, A. Dzērvītis, A. *Rokdarbu metodika*. Rīga. 1937.
- Dzērvītis, A. Latvju audumu tūkstošgadu vecas tradīcijas. *Senatne un Māksla*. Rīga. 1938, Nr. 2.
- Dzērvītis, A. Latvju rakstu un krāsu kompozīcija. *Amatnieks*. Rīga. 1939, 256.–261. lpp.
- Dzērvīte, A. Dzērvītis, A. *Latviskie baltie izšuvumi*. Rīga.1943.
- ²⁴ Tilts, P. *Izviluma darbi*. Rīga. 1934.
- Tilts, P. *Tīkla darbi*. Rīga. 1934.
- Tilts, P. *Krusta dūrienu grāmata*. Rīga.1934.
- Tilts, P. *Rotāta un vienkārša veļa*. Rīga. 1937.
- Rugāja, Al., Tilts, P. *Adījumu un tamborējumu darbi*. Rīga. 1939.
- ²⁵ *Latvijas Saule (1923–1930)*
- ²⁶ *Sievietes Pasaule (1932–1940)*

- ²⁷ Zeltene (1926–1940)
- ²⁸ *Baltijas Vēstnesis*, 1875, Nr. 12, 21, 35.
- ²⁹ *Baltijas Vēstnesis*, 1885, Nr. 4, 4. lpp.
- ³⁰ *Baltijas Vēstnesis*, 1885, Nr. 2, 4. lpp.
- ³¹ *Baltijas Vēstnesis*, 1890, Nr. 2.
- ³² *Baltijas Vēstnesis*, 1890, Nr. 6.
- ³³ *Baltijas Vēstnesis*, 1890, Nr. 48; 1900. Nr. 5; Nr. 6.
- ³⁴ *Baltijas Vēstnesis*, 1895, Nr.7.
- ³⁵ *Baltijas Vēstnesis*, 1900, Nr. 1.
- ³⁶ *Baltijas Vēstnesis*, 1895, Nr.2; Nr. 9.
- ³⁷ *Baltijas Vēstnesis*, 1895, Nr. 6.
- ³⁸ *Baltijas Vēstnesis*, 1900, Nr.3.
- ³⁹ Pēterburgas Avīzes, 1902, Nr.65.
- ⁴⁰ Zeltene, 1927, Nr. 6.
- ⁴¹ *Latvju Sieviešu Nacionālās Līgas desmit gadu darbības pārskats*. Latvju Sieviešu Nacionālās Līgas izdevums, Rīga. 1932, 6. lpp.
- ⁴² Turpat, 53. lpp.
- ⁴³ Turpat, 18. lpp.
- ⁴⁴ *Sievietes Pasaule*, 1937, Nr. 19; *Sievietes Pasaule*, 1940, Nr. 15.
- ⁴⁵ Alsupe, A. *Audēji Vidzemē 19.gs. otrajā pusē un 20.gs. sākumā*. Rīga: Zinātne, 1982, 7. lpp.
- ⁴⁶ Sturme, B. *Mūs pazina kā „Lietišķos“*. Rīga: Neputns, 2009, 11. lpp.
- ⁴⁷ Turpat, 11. lpp.
- ⁴⁸ Sturme, B. *Rīgas Lietišķās mākslas koledžas vēsture*. Rīga: Doma-5, 2000, 79. lpp.
- ⁴⁹ Sturme, B. *Mūs pazina kā „Lietišķos“*. Rīga: Neputns, 2009, 15. lpp.
- ⁵⁰ <http://www.cpv.lv/index.php/joomla/vesture.html>
- ⁵¹ www.kmhzv.kuldiga.lv/
- ⁵² Mažeiks, E. *Liepājas Lietišķās mākslas vidusskola. Latviešu padomju lietišķā māksla*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1960, 281. lpp.
- ⁵³ <http://lmdv.edu.lv/parmums>
- ⁵⁴ <http://www.saules.lv/lv/par-mums>
- ⁵⁵ <https://www.rdmv.lv/lv>
- ⁵⁶ Freimanis, K. *Rīgas Lietišķās mākslas vidusskola. Latviešu padomju lietišķā māksla*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1960, 265. lpp.
- ⁵⁷ *Kurzemes Lauksaimniecības Centrālbiedrības 1923.g. pārskats*. Liepāja. 1924, 51.lpp.
- ⁵⁸ *Pārskats par Zemgales Lauksaimniecības Centrālbiedrības darbību VI. darbības gadā no 1928.g. 1. aprīļa līdz 1929.g. 31. martam*. Jelgava. 1929, 42. lpp.
- ⁵⁹ *Kaucminde Mājturības Seminārs un Latvijas Mājturības Institūts*. Sast. M. Ozoliņa-Keņģe un I. Auziņa-Smith. Great Britain, Quorn Selective Retro Ltd., 1989:IX.
- ⁶⁰ *Mana Māja*, 1942, Nr. 10, 263. lpp.
- ⁶¹ <http://www.zav.lv/>
- ⁶² *Kurzemes Lauksaimniecības Centrālbiedrība. pārskats par 1926. gada darbību*. IV. darbības gads. Liepāja. 1927, 118. lpp.
- ⁶³ Jansone, A. *Austrumvidzemes rakstainie dūraiņi*. Rīga: Zinātne, 2014, 9.–11. lpp.
- ⁶⁴ Al. un Arv. Dzērviši. *Meiteņu rokdarbi. I*. Rīga: A/S Valtera un Rapa, 1935.
- Al. un Arv. Dzērviši. *Meiteņu rokdarbi. II*. Rīga: A/S Valtera un Rapas, 1936.
- ⁶⁵ Meluškāne, L. *Mājturība un tehnoloģijas 1.–4. klase*. Rīga: RaKa, 2007.
- ⁶⁶ Rijnieks, J. *Daiļamatnieku organizēšana un kvalifikācija Padomju Latvijā. Tautas mākslas vēstures un attīstības problēmas*. Rīga: Zinātne, 1983, 32. lpp.
- ⁶⁷ Jansone, A. *Tautas lietišķās mākslas studija „Auseklītis” Carnikavas novada kultūrvēsturē*. Rīga: Zinātne, 2011, 14. lpp.